Висловлювання такого змісту є типовими для мешканців КА, що, на нашу думку, вказує на актуальність та значущість концепту *GOSSIP* для карибської англомовної культури й дозволяє визнати його ключовий статус.

Отже, виявлення ключових концептів культури може бути здійснене за принципом ключових слів культури та на основі критерію лінгвокультурної розробленості поняття, що входить до ядра концепту. Вибір шляху диктується самим матеріалом дослідження, а саме, наявністю чітко вираженого ключового слова (як у випадку з *ANANCYISM*), або ж навпаки, невираженістю ядерного репрезентанта при посиленій номінативній щільності поняття (як *GOSSIP*). Цінним засобом верифікації результатів відбору ключових концептів культури є інтерпретаційний аналіз висловлювань, що містять судження відповідної спільноти про власну культуру та ментальність.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у виявленні та аналізі ключових концептів карибської англомовної культури.

Література

Брысина Е. В. Базовые концепты донского казачества и их отражение в диалектной фраземике / Е. В. Брысина // Культурные аспекты в языке и тексте : сб. науч. тр. – Белгород : Изд-во БелГУ, 2005. – С. 44 – 53. *Вежбицкая А.* Понимание культур через посредство ключевых слов / А. Вежбицкая ; пер. с англ. А. Д. Шмелева. – М. : Языки славянской культуры, 2001. – 288 с. *Воркачев С. Г.* Концепт счастья: понятийный и образный компоненты / С. Г. Воркачев // Известия АН. Серия литературы и языка. Т. 60. - № 6. – 2001. – С. 47 – 58. *Воркачев С. Г.* Вариативные и ассоциативные свойства телеономных концептов : монография / С. Г. Воркачев. – Волгоград : Парадигма, 2005. – 214с. *Голубовская И. А.* Этнические особенности языковых картин мира : монография / И. А. Голубовская – К. : Издательско-полиграфический центр «Киевский университет», 2002. – 293 с. *Зализняк А. А.* Ключевые идеи русской языковой картины мира / Анна А. Зализняк. И. Б. Левонтина, А. Д. Шмелев. – М. : Языки славянской культуры, 2005. – 524 с. *Карасик В. И.* Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – Волгоград : Перемена, 2002. – 480 с. *Козлова Т. О.* Лингвокультурные концепты в их специфике и взаимодействии / Т. О. Козлова // Единицы языка и их функционирование : межвуз. сб. науч. тр. – Саратов, 2006. – Вып. 12. – С. 137 – 145. *Маслова В. А.* Лингвокультурология : учебное пособие. – 2-е изд., стереотип. / В. А. Маслова. – М. : Академия, 2004. – 208 с. *Пименова М. В.* Введение в концептуальные исследования : учеб. пособие / М. В. Пименова, О. Н. Кондратьева. – Кемерово : Кузбассвузиздат, 2006. – 178 с. *Попова З. Д.* Очерки по когнитивной лингвистике / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – Воронеж : Истоки, 2001. – 192 с. *Приходько А. М.* Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / А. М. Приходько. – Запоріжжя : Прем'єр, 2008. – 332 с. *Рудакова А. В.* Методика описания содержания концепта БЫТ в русском языке / А. В. Рудакова // Методологические проблемы когнитивной лингвистики : научное издание / под. ред. И. А. Стернина. – Воронеж : Воронежский государственный ун-т, 2001. – С. 121 – 126. *Степанов Ю. С.* Константы. Словарь русской культуры. – 2-е изд., исправ. и доп. / Степанов Ю. С. – М. : Школа «Языки русской культуры», 2001. – 990 с. *Стернин И. А.* Методика исследования структуры концепта / И. А. Стернин // Методологические проблемы когнитивной лингвистики : научное издание / под. ред. И. А. Стернина. – Воронеж : Воронежский государственный ун-т, 2001. – С. 58 – 65. *Томенчук М. В.* Варіантно зумовлена концептуалізація дійсності у сучасній англійській мові : автореф. дис. на здоб. наук. ступеню канд. філол. наук : 10.02.04 / М. В. Томенчук – Чернівці, 2008. – 20с. *Шмелев А. Д.* Русская языковая модель мира : Материалы к словарю. – М. : Языки славянской культуры, 2002. – 304 с. *Brathwaite E. K.* Creolization in Jamaica / Edward Kamau Brathwaite // The Post-Colonial studies Reader / B. Ashcroft, G. Griffiths, H. Tiffin. – New York : Routledge, 1995. – P. 202 – 205. *Chaudenson R.* Creolization of language and Culture / Robert Chaudenson; translated and revised by S. S. Mufwene, S. Pargman, S. Billings et al. – London : Routledge, 2001. – 360 p.

БЕХТА Т. О.
(Львівський національний університет імені Івана Франка)

РОЛЬ МЕНТАЛЬНИХ МОДЕЛЕЙ У КОГНІТИВНОМУ ОПРАЦЮВАННІ ТЕКСТУ

У статті розглядаються властивості, роль і функції ментальних моделей як засобів символічної репрезентації знань та інтерпретації тексту в порівнянні з іншими когнітивними структурами.
Ключові слова: ментальна модель, фрейм, скрипт, сценарій, концепт, фрейм загального знання, текстоспецифічний (жанровий) фрейм.

Бехта Т. А. Роль ментальных моделей в когнитивной обработке текста. В статье рассматриваются свойства, роль и функции ментальных моделей как средств символической репрезентации знаний и интерпретации текста в сравнении с другими когнитивными структурами.
Ключевые слова: ментальная модель, фрейм, скрипт, сценарий, концепт, фрейм общего знания, тестоспецифический (жанровый) фрейм.

Bechta T. O. Role of Mental Models in Cognitive Text Processing. The article dwells on the features, role and functions of mental models as means of symbolic knowledge representation and text interpretation in comparison to other cognitive structures.
Key words: mental model, frame, script, scenario, concept, general knowledge frame, text-specific (genre) frame.

У когнітивній лінгвістиці розум людини розглядається як символічна система, всі процеси якої відтворюються через символічні репрезентації. Такими репрезентаціями виступають когнітивні моделі, які використовуються для подання процесів мисленнєво-мовленнєвої діяльності. До них належать схеми,

скрипти, плани, сценарії, фрейми, які пояснюють сприйняття та інтерпретацію інформації схематичним чином. Однією з популярних версій такого підходу є та, що люди кодують зовнішні події у внутрішні моделі. Поняття *внутрішньої*, або *ментальної моделі* набуло особливої ваги останнім часом в таких науках, які займаються когнітивними аспектами збереження та передачі інформації, опрацювання мови та комунікації, отримання та використання знань. Гіпотеза, що «люди розуміють світ, формуючи ментальні моделі», [Sova 1984, с. 4] є також важливою у комп'ютерній лінгвістиці. Дослідження когнітивних моделей, запропонованих Т. ван Дейком, Р. Шенком, Р. Абельсоном, У.Л. Чейфом, Ч. Філлмором, М. Мінським [Бехта 2009] дало можливість встановити їхні спільні та відмінні харакеристики. **Метою** статті є визначення ролі та функції ментальних моделей у когнітивних процесах.

Ідея ментальних моделей (ММ) прослідковується від К. Крейка (Craik 1943), який запропонував, що розум конструює моделі дійсності з уяви, або під час сприйняття та розуміння дискурсу. ММ описують як гіпотетичні структури знань, які втілюють людські припущення, вірування, факти та мікроконцепції про світ [Kearney, Kaplan 1997], надають рамки для інтерпретації нової інформації, дозволяють правильно реагувати на нові ситуації, керують людським сприйняттям, поведінкою, прийняттям рішень. Ф. Джонсон-Лерд вважає, що на сучасному етапі не можна чітко окреслити ММ, оскільки передбачається, що вони існують в голові людей і їхня точна будова є емпіричним питанням [Johnson-Laird 1983 (a), с. 398].

ММ часто прирівнюється до ментальної репрезентації певного об'єкта. Однак, вона є скоріше основою, на якій будуються когнітивні моделі репрезентацій знань. М. І. Жинкін і Ю. М. Караулов, досліджуючи процеси мислення, виокремлюють так звану «мову думки», «мову інтелекту», яка позначає явище навколишнього світу, що поєднує «звукове мовлення» та специфічну «мову мозку» [Караулов 2006, с. 184] у процесах мисленнєво-мовленнєвої діяльності – репрезентації та інтерпретації знань. О. Л. Каменська розглядає структуру мислення – ідеальну модель в індивідуальній свідомості [Каменская 1990, с. 23-25], що складається з уявлень та понять про предмети зовнішнього світу.

Сучасне трактування ММ передбачає, що вони мають унікальну репрезентаційну силу [Rickheit, Habel 1999, с. 11]. Їхня структура відповідає структурі ситуації чи об'єкта, які вони представляють [Johnson-Laird 2004, с. 181], подібно до архітектурних моделей будівель, або діаграм у фізиці. Вважається, що ментальні моделі володіють певними властивостями, які дозволяють виокремлювати їх серед інших форм символічної репрезентації [Rickheit, Habel 1999, с. 9]. Важливим моментом ММ є те, що вони дають можливість багатшого подання, ніж стереотипні версії скриптів та сценаріїв, «легше викликаються з пам'яті, тоді як для того, щоб згадати пропозицію, треба встановити вербальну форму висловлення» [Дейк 1989, с. 77]. ММ не є фреймом, бо фрейм – це схематичне подання знань, представлених у мозку людини на концептуальному рівні. Різниця між ММ та когнітивними схемами полягає в тому, що останні розглядаються як ієрархічно побудовані, стереотипні, абстрактні репрезентації об'єктів та станів світу. У таких схемах наявні порожні слоти, які можуть уточнюватися, замінюватися в індивідуальних контекстах, тоді як ММ розуміються як повністю втілені репрезентації таких об'єктів чи подій [Rickheit, Habel 1999, с. 26]. ММ не є гештальтами – картинками свідомості, бо вони динамічні. На відміну від концептів – це фундаментальніші структури та включають набагато більше, ніж концепт. Дж. Сова пропонує, що концепти є атомарними компонентами ментальних моделей [Sova 1984, с. 344].

Когнітивні дослідження зосереджуються також на способі, яким люди сприймають та розуміють навколишні об'єкти, стани або події. У цьому значенні ММ розглядається як внутрішня репрезентація функціонування певного зовнішнього механізму. З функціональної точки зору ММ є символічними структурами, які слугують для пояснення та передбачення поведінки когнітивної системи і дозволяють користувачам застосовувати їх у таких випадках: генерувати описи мети та побудови системи; надавати пояснення стану та функціонування системи; робити передбачення майбутніх станів системи [Rickheit, Habel 1999, с. 10].

Прихильники теорії ментальних моделей стверджують, що вони відіграють центральну та об'єднуючу роль у репрезентації об'єктів, станів справ, послідовності подій, дій, для пояснення навколишнього світу, суспільної та психологічної щоденної діяльності. Ментальні моделі дозволяють на основі мови репрезентувати теми, які виникають від прямого контакту людини з довкіллям. У процесі розумової діяльності вони пов'язують слова з дійсністю шляхом розуміння та сприйняття [Johnson-Laird 1983 (a), с. 397].

У межах когнітивної лінгвістики поняття *ментальної моделі* використовується для вивчення, передусім, процесів творення та сприйняття мови. Під час опрацювання тексту ММ конструюються з лінгвістичної інформації про світ та з інференцій, викликаних текстом [Johnson-Laird 1983 (б)], які К. Еммотт розглядає як ментальні структури загального знання, що складаються з інформації, яку ми приносимо в текст, та текстоспецифічні ментальні структури, які, навпаки, будуються на основі

інформації, що надходить з тексту під час читання [Emmott 1994, с. 157]. Розвиваючи теорію ММ, можна вважати, що для інтерпретації тексту реципієнт користується фреймами загального знання та текстоспецифічними (жанровими) фреймами, побудованими на основі ММ, які дають можливість зрозуміти та вірно інтерпретувати літературно-художній твір [Бехта 2009, с. 113]. Отже, при творенні тексту або дискурсу адресант повинен вербалізувати свою ментальну модель у даний момент, тобто, перетворити нелінійну структуру в послідовність вербальних виражень з метою донесення інформації до адресата. У процесі сприйняття дискурсу адресат підтверджує вербальний вхідний сигнал на фоні свого індивідуального знання світу [Rickheit, Habel 1999, с. 22-25], тобто співставляє дані, отримані з дискурсу, зі своїми ММ.

Процедурно ММ репрезентується як послідовна зміна кадрів фільму, де початкова ММ тексту трансформується в модель, що представляє заключний стан. Трансформація ММ у процесі опрацювання тексту відбувається на основі результату попередніх стадій його опрацювання – контексту [Rickheit, Habel 1999, с. 25]. Процес використання ММ можна описати таким чином: при сприйнятті тексту або дискурсу адресат, відштовхуючись від набору графем або фонем, повинен побудувати ментальну модель зовнішньої ситуації, що якнайбільше співпадає з намірами адресанта. Можна припустити, що адресат має можливість корегувати ММ адресанта на основі наданої інформації.

За когнітивного підходу наголошується, що ментальі процеси є активними. ММ адресата є відкритими для отримання нової інформації – вони уточнюються, модифікуються, диференціюються. Отже, сприйняття та опрацювання тексту – творчий процес для реципієнта. Окрім оновлення своєї наявної ММ на базі доступної семантичної іформації, він також створює нову семантичну інформцію додатково до того, що вже було сказано [Rickheit, Habel 1999, с. 25]. ММ будується поступово з просуванням по канві тексту.

Теорії сприйняття, що ґрунтуються на понятті *ментальних моделей*, намагаються осягнути весь світ дискурсного простору водночас. У процесі опрацювання, модель тексту, тобто, пропозиційна репрезентація його вербального вираження, та модель світу, тобто, особистий набір схем даної бази знань, стискаються та інтегрують для надання моделі наявного дискурсу тобто, репрезентації стану справ, що передається дискурсом. У контексті сприйняття дискурсу ММ розуміється як динамічна когнітивна репрезентація змістів висловлювання з боку реципієнта. Функцією ММ є уможливити конструювання смислу через інтеграцію вербальної інформації та особистого знання [Rickheit, Habel 1999, с. 24], що відповідно показано у схемі на рис. 1:

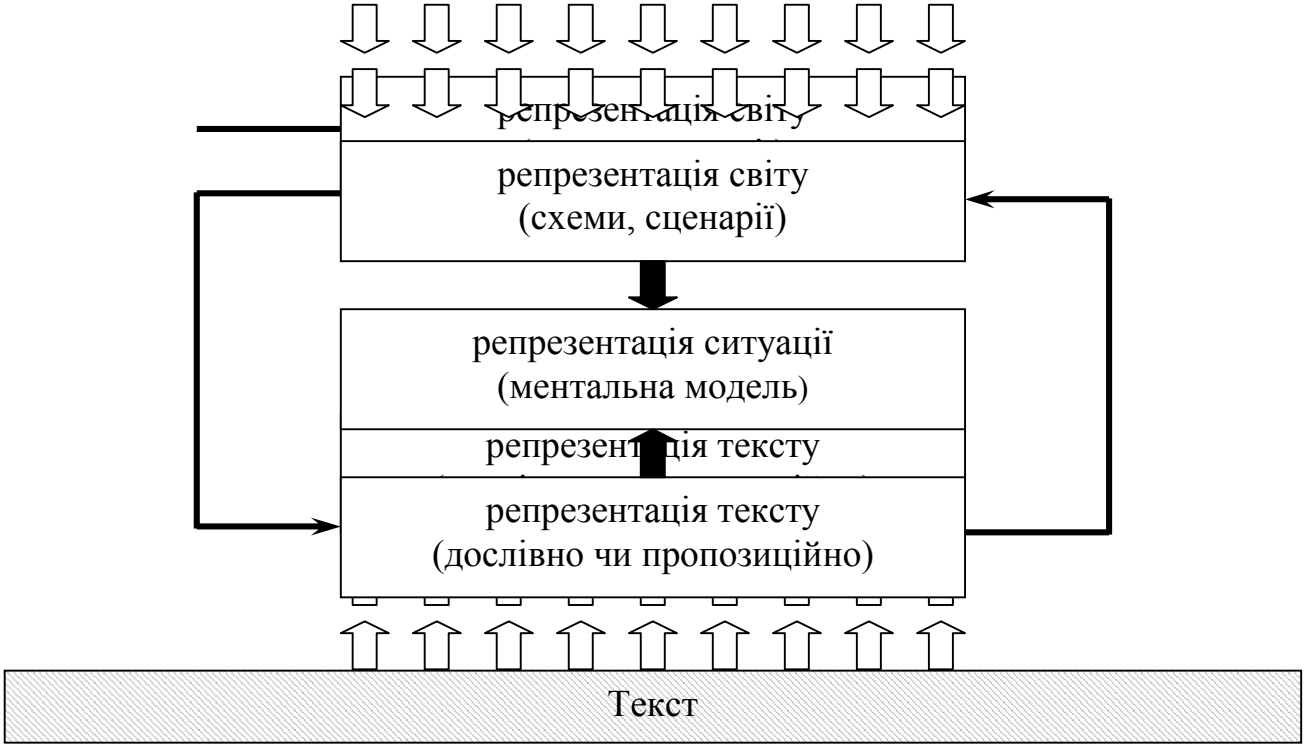

Рис. 1. **Роль ментальних моделей в когнітивному опрацюванні тексту**

Інтерпретація відбувається завдяки конструюванню ММ як засобу репрезентації смислу повідомлення [Джонсон-Лэрд 1988, с. 252]. У моделі представлена відповідна подія та її компоненти. Розуміння дискурсу через ММ не описується як набори стереотипних елементів, які заповнюють

фрейми, або як набори характерних подій в наративній схемі. Індивідуальна ММ дискурсу слухача може відрізнятися від моделі того, хто говорить. ММ не є об'єктивними репрезентаціями дійсності, їм притаманні індивідуальні характеристики та інтерпретації залежно від користувача [Каменская 1990, с. 47-48; Howarth 1983; Norman 1983, с. 7-14].

На сучасному етапі теорія ММ зосереджена більше на дедукції, основними принципами якої є такі: (1) той, хто проводить розмірковування, використовує значення вищевикладеного і своє знання, щоб побудувати ММ; (2) ММ є іконічними, однак певні компоненти в них є символічними; (3) ММ представляють те, що є вірним, а не навпаки; (4) ММ, за певних зусиль, можна висвітлити в експліцитних моделях [Johnson-Laird 2004, с. 203].

На даний час не існує узагальненого та чіткого визначення ММ. Дослідники використовують поняття ММ як зручну метафору у вивченні впливів знання на поведінку людини. У широкому значенні ММ розуміється як динамічна символічна репрезентація зовнішніх об'єктів або подій стосовно певної природної чи штучної когнітивної системи. ММ є важливим експланаторним принципом процесів сприйняття на концептуальному, локальному, глобальному рівнях дискурсу. Вони утворюються внаслідок взаємодії людини з навколишнім світом, зберігаються у пам'яті та використовуються для побудови схем для репрезентацій знань, у процесі аргументації, розуміння дискурсу, вирішення завдань, розуміння світу. Ці моделі – внутрішні структури свідомості, гіпотетичний конструкт. Схеми, сценарії, фрейми як когнітивні моделі репрезентації знань втілюють ці «ментальні картинки» на рівні тексту та дискурсу.

Лінгвістика, що базується на ММ, робить свої перші кроки. У теорії ММ залишаються без відповіді чимало питань, однак, за останні роки вона розвинулася в багатьох напрямах, пов'язаних із розумовими процесами розмірковування, що базуються на припущеннях, можливості, необхідності, стратегічному розмірковуванні, побудові доводів [Johnson-Laird 2004, с. 212]. **Перспектива** розвитку теорії ММ у тому, що вони є посередником між людиною та світом, лежать в основі всіх розумових процесів. Теорія ММ надає основу для розуміння того як люди передбачають розвиток подій. Через ММ встановлюють зв'язок між природною та штучною когнітивними системами.

Література

Бехта Т.О. Лінгвокогнітивне моделювання англомовного детективного дискурсу. Дис. канд. філолог наук. – Чернівці, 2009. – 235 с. *Дейк Т.А. ван.* Язык : познание : коммуникация / Т.А. ван. Дейк ; [пер. с англ. / составл. В.В. Петрова] / [под ред. В.И. Герасимова ; вступ. ст. Ю.Н. Караулова и В.В. Петрова]. – М. : Прогресс, 1989. – 312 с. *Джонсон-Лэрд Ф.* Процедурная семантика и психология значения // Новое в зарубежной лингвистике / Ф. Джонсон-Лэрд. – М. : Прогресс, 1988. – Вып. XXIII. Когнитивные аспекты языка. – С. 234-257. *Каменская О.Л.* Текст и коммуникация / О.Л. Каменская. – М. : Высш. шк., 1990. – 150 с. *Караулов Ю.Н.* Русский язык и языковая личность / Ю.Н. Караулов. – [изд. 5-е, стереотип]. – М. : КомКнига, 2006. – 264 с. *Carlota S. Smith,* Modes of Discourse // The Local Structure of Texts. – UK: Cambridge University Press, 2003. – 320 p. *Craik K. J. W.*, The Nature of Explanation. – Cambridge University Press, 1943. – Pp. viii + 123. *Emmott C.* Advances in written text analysis // Ed. by Malkolm Coulthard. – L., & N.Y. : Routledge, 1994. – 320 p. *Howarth D.* Discourse. – Milton Keynes: Open University Press, 2000. – 166 p. *Johnson-Laird Ph. N.*(a) Mental Models: Towards a Cognitive Science of Language, Inference, and Consciousness. – Cambridge : CUP, 1983. – 513 p. *Johnson-Laird P.N.*(б), Mental Models, Cambridge, Ma.: Harvard University Press, 1983. – p. 398. *Johnson-Laird P.N.*, The history of mental models. In Manktelow, K., and Chung, M. C. (Eds.) *Psychology of reasoning: Theoretical and Historical Perspectives.* New York: Psychology Press, 2004. – P. 179 – 212. *Kearney A. R.* and *Kaplan S.* Toward a methodology for the measurement of the knowledge structures of ordinary people: The Conceptual Content Cognitive Map (3CM). Environment and Behavior, 1997, 29, 5. – P. 579-617. *Norman D.* "Some Observations on Mental Models" in Dedre Gentner and Albert Stevens, eds. Mental Models (Hillsdale, N.J.: Lawrence Erlbaum Associates, 1983. – P. 7-14. *Rickheit G.*, *Habel Ch.* Mental Models in Discourse Processing and Reasoning // Advances in Psychology 128 / Ed. by G.E. Stelmach. – N.Y. : ELSEVIER 1999. – P. 9-193. *Sova J.*, Conceptual Structure: information Processing in Mind and Machine, (Reading, Ma.: Addison-Wesley, 1984. – P. 4.

БОЛДЫРЕВА А.Е.
(Одесский национальный университет им. И.И. Мечникова)

АВТОРСКОЕ СРАВНЕНИЕ КАК СРЕДСТВО СОЗДАНИЯ ЮМОРИСТИЧЕСКОГО ЭФФЕКТА (ФРЕЙМОВЫЙ ПОДХОД)

В статье рассматриваются особенности использования авторского сравнения как средства создания юмористического эффекта в текстовой коммуникации, описывается фреймовый механизм порождения юмора при восприятии адресатом сообщения, содержащего авторское сравнение.
Ключевые слова: юмористический эффект, авторское сравнение, фрейм.